

Lärares synpunkter på ämnet Moderna språk – en rapport från projektet TAL

Gudrun Erickson, Raket Österberg och Camilla Bardel

Ämnet Moderna språk i grundskolan är på flera sätt unikt, eftersom det dels innefattar ett antal olika språk, dels är frivilligt för eleverna. Det senare är en sedan länge omdiskuterad fråga såväl policymässigt som pedagogiskt och individrelaterat. Frågan har genom åren också blivit föremål för mycket uppmärksamhet medialt, inte minst på grund av att ca 20 % av eleverna aldrig påbörjar ämnet och att mer än 30 % lämnar grundskolan utan betyg, många efter avhopp (Tholin & Lindqvist, 2009; Skolinspektionen, 2010). Trots olika typer av åtgärder, har inga större förändringar skett under senare decennier, vare sig vad gäller andelen som påbörjar eller hoppar av sitt moderna språk (Tholin, 2017).

Sedan 2016 studeras ämnet Moderna språk i ett omfattande forskningsprojekt, *TAL* (<http://www.tal.lu.se>), stött av Vetenskapsrådet och i samverkan mellan universiteten i Lund, Göteborg och Stockholm (Granfeldt, Bardel, Erickson, Sayehli, Ågren och Österberg, 2016). I projektet arbetar vi bland annat med enkäter till skolledare, lärare och elever, intervjuer och samtal samt vissa kunskapsuppgifter till elever, inte minst med fokus på muntlig språkfärdighet. Denna artikel är en första, kort och preliminär rapportering av några resultat från den omfattande enkät till lärare som ingår i projektet.

Lärarenkäten utvecklades i nära samarbete med ett stort antal personer, merparten lärare, och prövades ut och reviderades i tre olika omgångar. Den slutgiltiga versionen, som besvarades anonymt på nätet, innehöll tre huvudavsnitt med fokus på Lärande och undervisning, Bedömning och Ramfaktorer. Vidare ombads lärarna besvara frågor om sin bakgrund och arbetssituation samt ge synpunkter inom vissa policyrelaterade områden. De flesta frågorna hade fasta svarsalternativ, men det fanns också

möjlighet att lämna egna kommentarer. 416 skolor ingick i TAL-projektets urval, framtaget av SCB med hänsyn tagen till frågor om landsdel, demografi, huvudmannaskap och typ av befolkning.

Medverkande lärare

De 315 lärare som besvarade enkäten arbetade vid 186 skolor och undervisade vid svarstillfället i franska, spanska eller tyska i grundskolans senare år. De fick välja att besvara enkäten utifrån ett av språken, vilket gav en relativt jämn fördelning av svaren. Majoriteten arbetade i en kommunal skola och undervisade i princip endast vid denna skola. Lärarnas åldrar sträckte sig från 25 till 73 år med en medelålder på 48 år, och fyra av fem var kvinnor. Spridningen vad gäller erfarenhet var stor, med fler än hälften med mer än elva år som lärare, men även 16 % med mindre än tre år. Av de lärare som svarade hade ungefär fyra av fem en lärarutbildning med inriktning mot franska, spanska eller tyska, samt lärarlegitimation. Antalet lärare med målspråket som modersmål var i genomsnitt 27 %, betydligt högre i spanska än i franska och tyska.

Lärande och undervisning

Enkäten innehöll en del med frågor om lärande och undervisning. Det var frågor om hur läraren använder kursplanen i Moderna språk och den gemensamma europeiska referensramen för språk, GERS, frågor om olika klassrumsaktiviteter och deras effekt på språklig utveckling, målspråksanvändning i klassrummet och om undervisningsmaterial. Svar på frågorna angående kursplanen i Moderna språk och GERS gav vid handen att kursplanen i högsta grad är ett levande dokument som används framför allt när det gäller bedömning och betygssättning samt vid planering av undervisningen. GERS upplevs inte alls på samma sätt, även om närmre 30 % av lärarna ansåg att referensramen är levande för dem i deras profession.

Vi ville också veta mer om vilka resurser som används i undervisningen och i vilken utsträckning. Här kan nämnas att datorer och smartphones används mycket ofta enligt mer än hälften av de svarande, medan tryckt material som dagstidningar, serier, skönlitteratur och facklitteratur används sällan eller mycket sällan av majoriteten.

Eftersom ett huvudsyfte med TAL-projektet är att utforska muntlig språkfärdighet, handlade flera frågor i den här delen om användning av målspråket i klassrummet, bl.a. hur stor del av lektionstiden man som lärare själv uppskattningsvis talar på målspråket. Av de fem alternativ som gavs fick mittalternativet, ”mellan 26-50 % av tiden”, flest svar: cirka 40 % av de svarande valde detta omfång. Ungefär en femtedel valde det lägsta alternativet, dvs. att de talade på målspråket 0-10 % av tiden och cirka en femtedel svarade att de talade på målspråket 76-100 % av

tiden. Många lärare påpekade att användningen varierar beroende främst på elevernas språkliga nivå och undervisningens innehåll.

I vilka situationer använder man som lärare då målspråket? Enkätsvaren tyder på att lärarna oftare använder målspråket när de vänder sig till hela gruppen, jämfört med när de talar med en eller flera elever – att hälsa, introducera aktiviteter, ge instruktioner är vanliga användningsområden som uppges.

Lärarna fick också på en femgradig skala ange hur ofta deras elever uppskattningsvis använder målspråket i olika klassrumssituationer. Här utgjorde ”mycket ofta” och ”mycket sällan” motpolerna på skalan. Den aktivitet som tycks generera mest målspråkstalande från elevernas sida är att arbeta i par, eller att tala i par eller grupp inför hela gruppen. När elever arbetar i par använder de målspråket ganska ofta, och när de talar i par eller grupp inför de andra eleverna använder

de målspråket ofta, eller till och med mycket ofta, enligt många av lärarna. Att arbeta i grupp eller par är också en aktivitet som många lärare gärna låter eleverna göra, enligt enkätsvaren. Att som elev tala individuellt inför hela gruppen är en mindre vanlig aktivitet. På frågan om hur ofta elever använder målspråket när de talar med läraren svarade de flesta lärare varken mycket ofta eller mycket sällan. Det var medelalternativet på skalan som valdes oftast.

Bedömning

Enkäten innehöll tio frågor med fokus på bedömning och betygssättning i målspråket. Inledningsvis kan nämnas att mer än hälften av lärarna gav uttryck för att uppleva företeelsen i sin helhet

” Här kan nämnas att datorer och smartphones används mycket ofta enligt mer än hälften av de svarande, medan tryckt material som dagstidningar, serier, skönlitteratur och facklitteratur används sällan eller mycket sällan av majoriteten.”

som hanterbar, med över hälften av svaren på alternativet Okomplicerat och steget därunder.

En av frågorna avsåg vilket stöd lärarna upplevde sig ha av vissa angivna resurser. Tre av dessa – inbördes tämligen olika – visade sig dominera i svaren, nämligen Uppgifter och prov man konstruerat själv, Kursplanen inklusive kunskapskraven samt Skolverkets nationella bedömningsstöd. Betydelsen till exempel av Litteratur om bedömning samt Elevers portfolios ansågs betydligt mindre. I sina kommentarer nämnde några även det som kallades ”det utvidgade kollegiet”, dvs. kontakter via grupper på Facebook och bloggar, som ett ytterligare stöd i bedömningsfrågor.

Svaren vad gäller stöd bekräftades till stor del av det som framkom i frågan om vilka underlag lärarna mest använder sig av för sin bedömning. Här toppades listan klart av alternativen Kontinuerlig bedömning och Uppgifter och prov man konstruerat själv, medan de allra minst använda underlagen uppgavs vara portfolios samt uppgifter där elever medverkat aktivt i konstruktionen.

Skolverkets bedömningsstöd nämns i kommentarerna som stöd för den slutgiltiga bedömningen och betygssättningen. Enligt en ytterligare fråga används dessa material, helt eller delvis, av 86 % av de lärare som besvarat enkäten.

Vad gäller den muntliga förmågan, ansåg lärarna att det i kunskapskraven som var lättast för eleverna att uppnå var att presentera, beskriva och ställa olika typer av frågor. Som allra svårast angavs att använda strategier för att hålla igång ett samtal.

Svaren på frågan om samverkan med kolleger kring bedömning i målspråket gav en mycket

blandad bild, där svaren fördelade sig relativt jämnt på de fem svarsalternativen från Mycket ofta till Mycket sällan. Detta var den av bedömningsfrågorna som kommenterades i särklass mest, också detta med stor variation. Många påpekade att de saknade tid och/eller kolleger i målspråket att samverka med, men det gavs också ett antal exempel på fungerande samverksformer både inom ämnet Moderna språk och med andra ämnen.

Ramfaktorer

När vi talar om ramfaktorer av vikt för undervisning och lärande på skolor avser vi förutsättningarna för arbetets genomförande, exempelvis skolans budget och prioriteringar. I enkäten

” Enkätsvaren tyder på att lärarna oftare använder målspråket när de vänder sig till hela gruppen, jämfört med när de talar med en eller flera elever – att hälsa, introducera aktiviteter, ge instruktioner är vanliga användningsområden som uppges. ”

nämns ramfaktorer som handlar om gruppstorlek, möjlighet till fortbildning och samarbete med kolleger, samt utrustning. Som tidigare nämnts, överväger de kommunala skolorna starkt. Endast 14 % av lärarna arbetar i en fristående skola. Språklärarkollegiet består i regel av ett par lärare, men det varierar från ensamma lärare till kollegier med upp till 10 lärare i språk. Drygt fyra av

tio av dem som svarat är den enda läraren i sitt språk på skolan. Vidare kan nämnas att närmare tre fjärdedelar av lärarna arbetar på 1-1-skolor, där alltså varje elev har tillgång till en dator eller läsplatta.

Respondenterna ger uttryck för att de tycker det är svårt med för stora grupper. De yngre ålderna, årskurs sex och sju, har störst grupper. Av språken är det spanska som har störst grupper med upp till 34 elever i en grupp, medan grupperna i franska och tyska i regel är mindre. Intressant att notera är att åldersblandade årskurser inte är så vanliga vid de medverkande lärarnas

skolor, även om ca 10 % arbetar med åldersblandade grupper. Av kommentarerna att döma tycks de flesta föredra att inte blanda årskurser, detta av skäl relaterade både till gruppstorlek och nivåmässig heterogenitet.

Lärarna uppger att möjligheten till fortbildning i yrket är begränsad. Ungefär tre av tio anger att de under de senaste fem åren har fått fortbildning i målspråket och väsentligt färre har deltagit i fortbildning där språk och ämnesdidaktik integrerats. Knappt 10% uppger att de fått betald fortbildning i landet där målspråket talas. Slutligen säger knappt en femtedel av lärarna att de har haft möjlighet att påverka sin fortbildning. Sammantaget ger detta en bild av att endast en mindre del av lärarna i moderna språk har deltagit i ämnesinriktad fortbildning under senare tid.

Det framgår tydligt att språklärarna samarbetar på olika sätt med planering av undervisningen, provkonstruktion samt frågor kring bedömning och betygssättning. En lärare uttrycker detta på följande sätt: ”På alla sätt som går, endast logistiken sätter gränser i nuläget”. De lärare som inte har en kollega i målspråket på skolan upplever dock stundtals att detta försvårar meningsfullt samarbete.

Attityder

För att få veta mer om lärarnas egna och andras attityder till andra språk än engelska ställdes frågor inom tre områden:

1. Inställning till yrkesvalet

De frågor som är tänkta att spegla lärarnas egna attityder till sitt arbete handlar om hur de motiverar sitt yrkesval och om de skul-

le kunna tänka sig att bli lärare i moderna språk idag också. Som förklaring till yrkesvalet anges ofta ett brinnande språkintresse. Nyckelord är passion, kommunikation, glädje i att arbeta med ungdomar och att förmedla språk. På frågan om man skulle välja att bli lärare i moderna språk igen svarar 80 % ja. Skälen till att inte välja läraryrket är bland annat för hög arbetsbelastning, dålig löneutveckling och att moderna språk har låg status bland skolämnena.

2. Attityder i det omgivande samhället, hos eleverna och på skolan

Frågorna om hur lärare uppfattar attityder till moderna språk i samhället, hos den enskilda eleven och på den egna skolan speglar hur respondenter ser på skolämnets status. Det bör understrykas att det är lärarnas uppfattning som efterfrågas och att svaren inte kan tolkas som underlag för de olika gruppernas faktiska attityder. Lärarna uppfattar de omgivande attityderna till språk som övervägande svala eller negativa och upplever en ännu lägre grad av intresse i samhället än hos eleverna och på den egna skolan.

3. Synpunkter på obligatorium

På frågan om ämnet Moderna språk borde vara obligatoriskt svarar 68 % ja och 27 % nej; övriga avstod från att uttrycka sin åsikt. Argument som framfördes för att ämnet borde vara obligatoriskt var mervärdet av språkkunskaper, ökad interkulturell kompetens samt förståelse för andra människor och sammanhang; motargumenten handlade till stor del om det som beskrevs som ökad belastning för enskilda elever.

”Vad gäller den muntliga förmågan, ansåg lärarna att det i kunskapskraven som var lättast för eleverna att uppnå var att presentera, beskriva och ställa olika typer av frågor. Som allra svårast angavs att använda strategier för att hålla igång ett samtal.”

Slutord och framåtblick

Lärarenkäten i TAL-projektet har bidragit med en stor mängd intressant information, och vi är mycket tacksamma att så många lärare tagit sig tid att besvara den. De kommentarer vi fått om själva enkäten visar att många upplevde den som mycket eller alltför omfattande, men att många också menar att den är intressant och kan fungera både som stöd för professionell självinsikt och som underlag för planering av undervisning och bedömning.

I den här artikeln har vi velat ge en första inblick i resultaten från enkäten. Vid analys av enkätsvar måste man alltid vara vaksam mot övertolkningar, detta oavsett om de som svarat är många. Det finns till exempel anledning att noggrant analysera hur representativ svarsgruppen är i relation till alla lärare i moderna språk i Sverige för att undvika alltför långtgående slutsatser och generaliseringar.

Avsikten är nu att gå vidare med fördjupade analyser. Bland annat finns möjlighet att undersöka de olika moderna språken var för sig. Förhoppningsvis kommer materialet hjälpa oss att bättre förstå sambanden mellan lärande, undervisning och bedömning i språk. Med komplement från annat material som samlats in i projektet kan vi kanske också få en tydligare bild av vilka attityder till andra språk än engelska som råder bland lärare, elever och rektorer, och hur dessa grupper synsätt relaterar till varandra. Sist men inte minst ser vi en möjlighet att få lära oss ännu mer om muntlig språkutveckling i de olika moderna språken, som har andra förutsättningar än engelska när det gäller hur och i vilken utsträckning de används i det svenska samhället.

Referenser

Granfelt, J., Bardel, C., Erickson, G., Sayehli, S., Ågren, M. & Österberg, R. (2016). Muntlig språkfärdighet i främmande språk – en studie av samspelet mellan lärande, undervisning och bedömning i svensk skolkontext: presentation av det nya forskningsprojektet TAL. *LMS Lingua 2*, 1-6.

Skolinspektionen (2010). *Moderna Språk*. Skolinspektionens rapport 2010:6.

Tholin, J. (2017). State Control and Governance of Schooling and Their Effects on French, German, and Spanish Learning in Swedish Compulsory School, 1996–2011. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 1-16.

Tholin, J., & Lindqvist, AK. (2009). *Språkval svenska/engelska på grundskolan: en genomlysning*. Högskolan i Borås: Institutionen för pedagogik.

GUDRUN ERICKSON är professor i pedagogik med inriktning mot språk och bedömning vid Göteborgs universitet, Institutionen för pedagogik och specialpedagogik.

RAKEL ÖSTERBERG är lektor i spanska vid Stockholms universitet, Romanska och klassiska institutionen.

CAMILLA BARDEL är professor i moderna språk med didaktisk inriktning vid Stockholms universitet, Institutionen för språkpedagogik.

